

To, co oczywiste

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Kazimierz Ajdukiewicz, *Zagadnienia i kierunki filozofii*, 2008, s. 26.
- Źródło: *Jak uczynić nasze myśli jasnymi?*, [w:] Ch. S. Peirce, *Wybór pism semiotycznych*, Warszawa 1997.

To, co oczywiste

Źródło: domena publiczna.

Filozofia z pewnością może przyprawić o zawrót głowy. Istnieje wiele doktryn i systemów filozoficznych, które wzajemnie się wykluczają. Na domiar złego, niektórzy twierdzą, że rolą filozofii jest nieustannie podważać zdroworozsądkowe przekonania i obalać mity. Zgodnie z doktryną sceptycyzmu należy pogodzić się z tym, że nigdy nie będziemy mieć pewnej wiedzy o świecie. Są jednak filozofowie, którzy starali się udowodnić, że nasza egzystencja nie ma aż takiego dramatycznego wymiaru. Filozofia to umiłowanie mądrości, a mądrość polega również na dostrzeganiu rzeczy oczywistych.

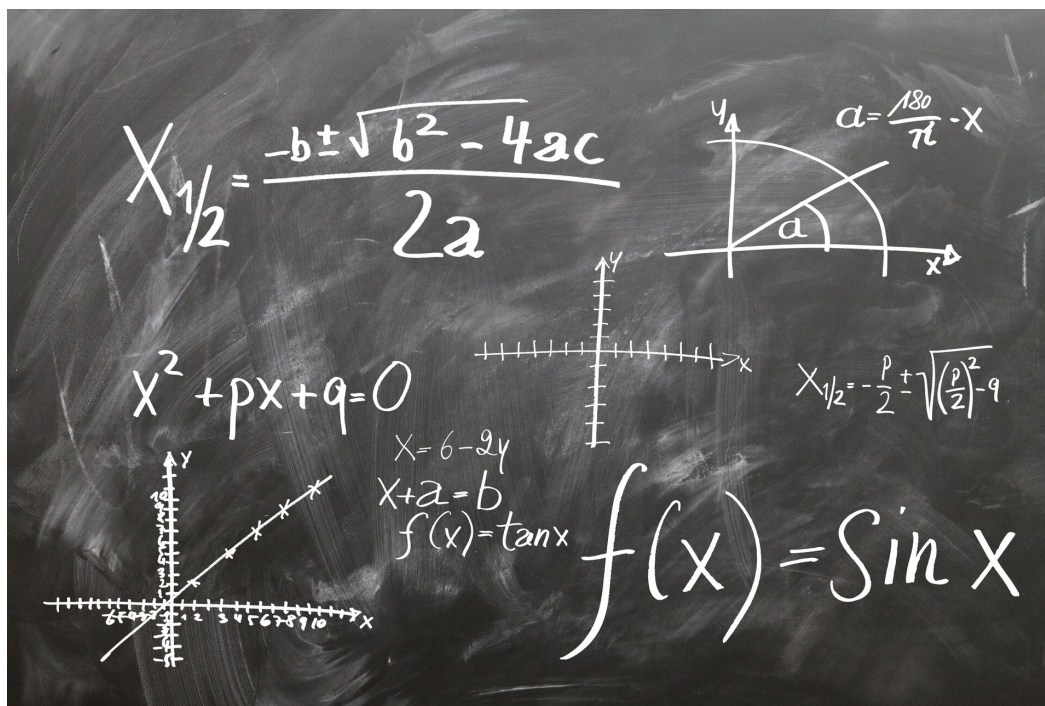
Twoje cele

- Dowiesz się, co oznaczał pragmatyzm w filozofii.
- Przeanalizujesz filozoficzne znaczenie terminów pewność i oczywistość.
- Zastanowisz się, czy we wszystko można wątpić.
- Przeanalizujesz różnice pomiędzy poszukiwaniem pewności przez Kartezjusza a pragmatyzmem Charlesa Sandersa Peirce'a.

Przeczytaj

Skąd wiem, że jestem czegoś pewien?

Zacznijmy jednak od przewrotnego pytania: co to jest pewność? Co to znaczy, że jestem co do jakiejś rzeczy przekonana lub przekonany?

Jeden rodzaj pewności wynika z praw klasycznej logiki opartej na zasadzie niesprzeczności. Coś nie może jednocześnie być i nie być – to należy do podstaw naszego rozumowania. Również prawa matematyki zaliczymy do tej kategorii. Są one bowiem oparte na logice.

Źródło: domena publiczna.

Można spróbować stworzyć listę rzeczy, której jest się pewnym. Co by na niej mogło się znaleźć? Pewność, że $2 + 2$ zawsze daje 4, pewność, że pada deszcz (gdy akurat kapie nam coś na nos) albo pewność polegająca na znajomości reguł jakiejś gry. Ogólnie rzecz ujmując, można zdefiniować **pewność jako przekonanie** o prawdziwości jakiegoś twierdzenia lub słuszności jakiegoś działania. Oczywiście nasza pewność może być zbudowana na różnych podstawach. Inaczej mówiąc: jesteśmy różnych rzeczy pewni z różnych powodów.

Doświadczenie może być również źródłem pewności. Zbliżająca się ciemna chmura jest znakiem nadchodzącego deszczu i sygnałem, że warto wziąć ze sobą parasol.

Źródło: domena publiczna.

Jest też jednak **pewność oparta na oczywistości** – dość istotnej kategorii filozoficznej. W tym przypadku pewności nabieramy za każdym razem, gdy sprawdza się prognoza pogody.

Kolejny **rodzaj pewności wynika z argumentacji**. Możemy nie być do czegoś przekonani albo nie mieć w jakiejś sprawie poglądu, ale po otrzymaniu satysfakcjonującego **argumentu** możemy stać się w danej sprawie pewni.

Czy oczywistość jest oczywista?

W języku potocznym mówimy niekiedy, że to lub owo jest oczywiste. Mamy wtedy na myśli, że dana sprawa nie budzi wątpliwości i nie wymaga uzasadnienia. Na pytanie: „Czy potrafisz jeździć rowerem?” ktoś odpowie: „Oczywiście!”, co oznacza, że jest pewny swoich umiejętności i nie musi tego nikomu udowadniać. Oczywiste jest to, co „rzuca nam się w oczy” i jest bezproblemowo dostrzegalne. Kategoria oczywistości ma również pewne znaczenie filozoficzne, jako kryterium, któremu podlega nasze poznanie.

Filozofowie definiują oczywistość poprzez dwie cechy: **jasność i wyrazność**.

Wprowadził je do słownika filozofii Kartezjusz. Jasne były jego zdaniem te idee, które są proste i których nie da się w sposób sensowny zakwestionować. Wyraźne zaś to

te, które dają się łatwo odróżnić od innych. To, co jasne, nie zawsze musi być wyraźne. Kartezjusz podawał tu przykład bólu. Sama idea może być dla nas zrozumiała, ale uczucie może nie być zbyt wyraźne – możemy mieć problem ze wskazaniem, co dokładnie i jak nas boli. Współcześnie jasność rozumie się bardziej jako umiejętność trafnego określenia właściwości danego przedmiotu. Wyraźność zaś polega na umiejętności podania precyzyjnego wyjaśnienia, czym dana rzecz jest.

Ktoś mógłby zgłosić wątpliwość, że oczywistość jest subiektywnym kryterium poznania. I jako takie wcale nie jest ono pewne. To, co jednej osobie wydawać się może jasne i wyraźne, wcale nie musi się takie wydawać drugiej osobie. Życie dostarcza wielu dowodów na to, jakie nieporozumienia zachodzą w sprawach rzekomo oczywistych. Kartezjusz i inni filozofowie (szczególnie [szkoła fenomenologiczna](#)) twierdzą jednak, że oczywistość jest kategorią obiektywną – tj. niezależną od tego, kto poznaje rzeczywistość. Jest tak dlatego, że dzięki odpowiedniej, systematycznej refleksji jesteśmy w stanie dotrzeć do tego, co rzeczywiście jest jasne i wyraźne, a nie tylko nam się tak wydaje.

Oczywistość była więc dla Kartezjusza kryterium prawdy, czyli zdanie lub teoria jest prawdziwa wtedy, gdy nie budzi zastrzeżeń. Warto zauważyć, że taka definicja nie pokrywa się z [klasycznym sposobem rozumienia prawdy](#). W tym drugim przypadku prawda jest rozumiana jako zgodność sądu z rzeczywistością.

Pragmatyzm

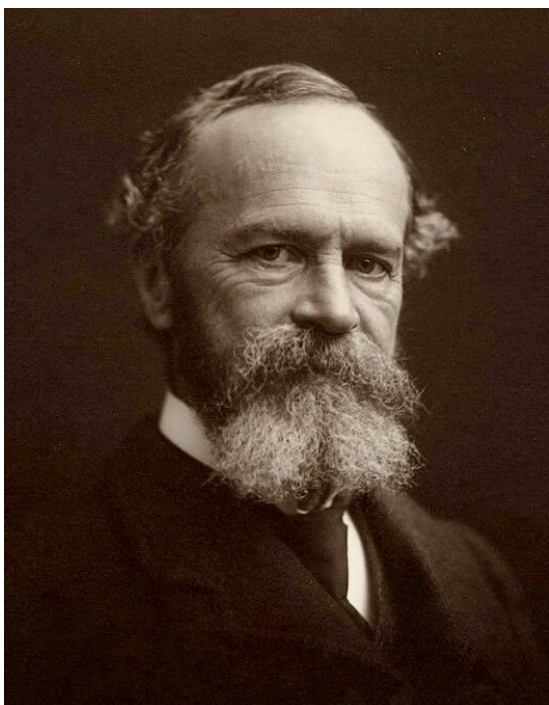
Jeszcze inne podejście do tematu tego, co oczywiste, prezentuje nurt filozofii amerykańskiej zwany pragmatyzmem. Filozofowie związani z tym nurtem nie rozwiązywali wprost wątpliwości sceptyków, ale argumentowali, że nie mają one praktycznego sensu. Sens refleksji filozoficznej opierać się ma ich zdaniem na doświadczeniu. Po co pytać czy świat zewnętrzny istnieje i czy możemy go poznać – przyjrzyjmy się temu w jaki sposób żyjemy i funkcjonujemy w świecie. Nawet zagorzały sceptyk twierdzący, że nie ma pewności, jaki naprawdę jest świat, nie wejdzie w ścianę, bo wie, że uderzenie o cegły

Kartezjusz, czyli René Descartes – francuski filozof żyjący w latach 1596–1650. Nazywany ojcem filozofii nowożytnej, przeniósł ciężar refleksji filozoficznej z ontologii na epistemologię – interesowało go bardziej to, w jaki sposób możemy poznać rzeczywistość.

Źródło: MotherForker, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

będzie bolesne. Pytanie o to, „czy ściana istnieje rzeczywiście”, nie ma sensu, skoro staramy się nie nabić sobie guza.

Jednym z twórców pragmatyzmu był William James, amerykański filozof żyjący w latach 1842-1910.

Źródło: domena publiczna.

Pragmatyści zaproponowali zatem, w odróżnieniu od **ewidencyjnej definicji prawdy**, zupełnie inny sposób jej definiowania. Według **ich definicji prawdziwe jest to, co jest użyteczne**, co sprawdza się w działaniu. Teorie naukowe są zatem prawdziwe nie dlatego, że są zgodne z rzeczywistością, ale dlatego, że na ich podstawie jesteśmy w stanie skutecznie zbudować mosty, które nie rozpadają się, i komputery, które działają. Sceptyk zapyta: skąd wiemy, że elektrony istnieją. Pragmatyk na to odpowiada: ponieważ dzięki wiedzy o elektronach udaje nam się zbudować skuteczne i działające maszyny. Nasza wiedza o świecie jest zatem narzędziem, które pozwala nam lepiej w tym świecie funkcjonować.

Filozof pragmatyk może również zapytać sceptyka, czy ten jest w stanie sensownie wątpić we wszystko i kwestionować naszą wiedzę o świecie. **Wątpienie** jest pewnym działaniem. Jeżeli ktoś twierdzi, że wątpi, czy następnego dnia będzie dobra pogoda, to należy to rozumieć w ten sposób, że ma uzasadnione wątpliwości co do prognozy. A jeżeli ktoś twierdzi, że wątpi, czy świat istnieje, to czy rzeczywiście jest to szczere?

Słownik

argument

(łac. *argumentum*; *arguere* – dowodzić) fakt lub racja przytaczana w dyskusji celem potwierdzenia tezy lub zaprzeczenia jej

ewidencyjna definicja prawdy

nieklasyczna koncepcja prawdy, według której zdanie jest prawdziwe wtedy, gdy jest oczywiste i nie sposób mu sensownie zaprzeczyć

fenomenologia

(z gr. *phainomenon* – to, co się jawi) kierunek filozoficzny polegający na opisie i oglądzie tego, co bezpośrednio jest dane; od tradycyjnych dociekań różni się porzuceniem

wszelkich założeń, domysłów, teorii, spekulacji, nawołując do przyglądania się światu tak, jak się jawi; najbardziej znanym przedstawicielem szkoły fenomenologicznej był Edmund Husserl

klasyczna definicja prawdy

zwana również korespondencyjną; koncepcja, według której prawdziwy jest ten sąd, który jest zgodny z rzeczywistością

pragmatyczna definicja prawdy

nieklasyczna koncepcja prawdy, według której zdanie jest prawdziwe wtedy, gdy jego zastosowanie w praktyce przynosi korzyść

wątpienie

brak uznania, że jakiś fakt rzeczywiście zachodzi lub brak uznania, że jakieś zdanie jest prawdziwe lub fałszywe

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem prezentującym główne różnice pomiędzy filozofią Kartezjusza a pragmatyzmem reprezentowanym przez Charlesa Sandersa Peirce'a. Przyjrzyj się tym dwóm modelom filozofii i zastanów się, który jest ci bliższy. Uzasadnij swoje stanowisko.

Polecenie 2

Przy każdej tezie z wybranego przez siebie modelu zapisz przykład pytania, jakie można zadać na gruncie tego stanowiska.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Poniżej znajduje się kilka pojęć. Zastanów się, czy są one jasne i wyraźne oraz krótko uzasadnij swój wybór.

- gałka do otwierania drzwi
- integracja społeczna
- powitanie
- nieskończoność

Ćwiczenie 5

Wrażenia zmysłowe, które nie pochodzą od zewnętrznego bodźca, a są jedynie wytworami naszego umysłu, nazywamy halucynacjami. Sceptyk powiedziałby, że nigdy nie możemy mieć pewności, czy nasze wyobrażenie świata nie jest tylko halucynacją. Jak do tego problemu mógłby podejść pragmatyk?

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z poniższym fragmentem, którego autorem jest polski filozof Kazimierz Ajdukiewicz, a następnie odpowiedz na pytanie, jaka jest jego opinia o filozofii sceptycznej.

” Kazimierz Ajdukiewicz

Zagadnienia i kierunki filozofii

Czy jednakże rozumowanie sceptyków uzasadnia ich rozpaczliwą tezę? Gdybyśmy na to pytanie dali twierdzącą odpowiedź i, uznając rozumowanie sceptyków za poprawne, przyjęli ich tezę, uwikłalibyśmy się w sprzeczność. Z jednej bowiem strony, uznając tezę sceptyków twierdzilibyśmy, iż niczego nie można uzasadnić, z drugiej zaś strony, uznając, iż rozumowanie sceptyków uzasadnia ich tezę, przyjmowalibyśmy wbrew tezie sceptycznej, że przecież coś poprawnie można uzasadnić (mianowicie chociażby samą tezę sceptyków). Z tej trudności zdawali sobie sprawę sami sceptycy. Aby jej uniknąć, zaznaczali, iż swej tezy o niemożliwości uzasadnionego poznania nie głoszą stanowczo, lecz zwierzają się tylko, iż im się tak, jak właśnie mówią, wydaje, ale powstrzymują się od zdania, czy tak naprawdę jest, jak im się wydaje.

Źródło: Kazimierz Ajdukiewicz, *Zagadnienia i kierunki filozofii*, 2008, s. 26.

Ćwiczenie 7

Przeczytaj twierdzenie Charlesa Peirce'a i spróbuj sformułować twierdzenie przeciwne, które mówiłoby, że do ustalenia znaczenia pewnej myśli nie wystarcza znajomość reguł.

” *Jak uczynić nasze myśli jasnymi?*

Aby całkowicie zrozumieć znaczenie jakiejś myśli, wystarczy ustalić, jakie reguły postępowania z niej wynikają, bowiem znaczenie czegokolwiek i wynikające z tego czegoś reguły postępowania to jedno i to samo.

Źródło: *Jak uczynić nasze myśli jasnymi?*, [w:] Ch. S. Peirce, *Wybór pism semiotycznych*, Warszawa 1997.

Ćwiczenie 8

Jaka wizja filozofii bardziej do Ciebie przemawia: filozofii kierującej się sceptycyzmem, poddającej w wątpliwość wszelkie ustalenia, czy filozofii kierującej się pragmatyzmem, ukazującej to, co oczywiste?

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: To, co oczywiste

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

X. Trop sceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii. Uczeń:

- 1) wyjaśnia na wybranych przykładach, na czym polega względność spostrzeżeń;
- 3) rozważa problem, czy jest możliwe usunięcie niezgodności poglądów między ludźmi;
- 4) analizuje pytanie „czy osiągnięcie wiedzy jest możliwe?” oraz w jego kontekście rekonstruuje epistemologiczny spór między dogmatyzmem a sceptycyzmem.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Dowiesz się, co oznaczał pragmatyzm w filozofii.
- Przeanalizujesz filozoficzne znaczenie terminów pewność i oczywistość.
- Zastanowisz się, czy we wszystko można wątpić.
- Przeanalizujesz różnice pomiędzy poszukiwaniem pewności przez Kartezjusza a pragmatyzmem Charlesa Sandersa Peirce'a.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zna i charakteryzuje główne dyscypliny filozoficzne, opisuje ich problematykę i posługuje się odpowiednią terminologią;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów;

- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków;
- umie stawiać pytania światopoglądowe (w tym moralne) i poszukiwać odpowiedzi na nie z wykorzystaniem wiedzy filozoficznej;
- podejmuje rzetelną dyskusję filozoficzną oraz formułuje w niej jasne i uzasadnione stanowisko.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- dyskusja;
- schemat interaktywny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o dokonanie przed lekcją eksperymentu myślowego dotyczącego treści (będących konsekwencją wiedzy, doświadczenia, obcowania ze światem zmysłowym czy określonym systemem wartości), jakie uczniowie mogą uznać za oczywiste. Uczestnicy zajęć powinni nie tylko przedstawić owe treści, jak również opisać swój proces myślowy, jaki ich do takich wniosków doprowadził.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie i wyświetleniu e-materiału, odczytuje uczniom temat zajęć oraz cele, a następnie prosi, by na ich podstawie uczniowie sformułowali kryteria sukcesu.

2. Nauczyciel pyta uczniów, co jest dla nich oczywiste. Prosi o przedstawienie procesu myślowego. Następnie wszyscy omawiają podane przez uczniów przykłady, szukają w nich podobieństw i różnic, zastanawiają się, z czego wynika odrębne spojrzenie. Nauczyciel może zakończyć tę część lekcji krótką rozmową podsumowującą na temat: *co to jest pewność? Co to znaczy, że jesteśmy co do jakiejś rzeczy przekonani?*

Faza realizacyjna:

1. **Lego logos.** Praca z treścią e-materiału metodą lego logos. Uczniowie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”. Następnie, w zależności od liczebności klasy, w 2-4-osobowych grupach układają konstrukcje z klocków lego, odzwierciedlające budowę i znaczenie przeczytanego tekstu. Następnie każda grupa prezentuje swoją konstrukcję, przedstawiając jednocześnie sposób odczytania tekstu. Nauczyciel, na podstawie uczniowskich propozycji, inicjuje krótką dyskusję.
2. **Praca z multimediami.** Uczniowie uruchamiają na tabletach lub komputerach materiał z sekcji „Schemat”, a następnie odczytują polecenie: *Przy każdej tezie z wybranego przez siebie modelu zapisz przykład pytania, jakie można zadać na gruncie tego stanowiska.* Pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązania i spostrzeżenia na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy ćwiczenie nr 4. Uczniowie w zespołach dwuosobowych wspólnie rozwiązują zadanie. Omówienie odpowiedzi na forum klasy.
4. Uczniowie indywidualnie rozwiązują zadania nr 1-3 oraz 5. Po wyznaczonym czasie następuje wspólne omówienie rozwiązań i propozycji odpowiedzi. Nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
2. W ramach podsumowania uczniowie rozwiązują ćw. 8., odpowiadając na pytanie: *Jaka wizja filozofii bardziej do Ciebie przemawia: filozofii kierującej się sceptycyzmem, poddającej w wątpliwość wszelkie ustalenia, czy filozofii kierującej się pragmatyzmem, ukazującej to, co oczywiste?*

Praca domowa:

1. Ćwiczenia 6 i 7.

Materiały pomocnicze:

- Bronk A., Majdański S., *Filozofowanie w kontekście języka. Refleksje w związku z dociekaniem Anny Wierzbickiej*, w: „Roczniki Filozoficzne” 52(2004), z. 2, s. 57-73.

- Sady W., *Spór o racjonalność naukową: Od Poincarégo do Laudana*, Toruń 2013.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Schemat” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.